
ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ (30 жовтня 2013 року)

На черговому засіданні Президії НАН України 30 жовтня 2013 року члени Президії НАН України та запрошені заслухали такі питання:

- *Проблеми економічної соціодинаміки (доповідач — член-кореспондент РАН Р.С. Грінберг)*
 - *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Ф. Мачулін)*
 - *Кадрові та поточні питання*
-

На черговому засіданні члени Президії НАН України та запрошені заслухали доповідь директора Інституту економіки РАН члена-кореспондента Російської академії наук **Руслана Семеновича Грінберга** на тему **«Проблеми економічної соціодинаміки»**.

Сьогодні тривожні очікування тривалої стагнації світової економіки, наявні ознаки підриву її фінансового сектору та соціальної сфери вперше за всю післявоєнну історію ставлять під загрозу дієздатність звичної моделі світового економічного устрою, його доктрин та концепцій. Дедалі очевиднішим стає питання необхідності перегляду окремих, здавалося б непорушних, вихідних положень традиційної економічної теорії, і в цьому контексті запропонована концепція економічної соціодинаміки видається досить актуальною.

Упродовж двох останніх століть в уявленнях про економіку йде постійна боротьба двох крайностей, двох світоглядних векторів, на яких будуються реальні економічні моделі, — протиставлення суспільних і приватних інтересів. З одного боку, є теорії, які стверджують, що інтереси суспільства — передусім, а людина має підкорятися їм, які б у неї не були преференції. Ця лінія йде ще від Платона і в якомусь сенсі Жовтнева соціалістична революція була відповіддю на цю гілку філософської та соціальної думки.

З другого боку, домінує тенденція, яка заперечує саму можливість існування будь-яких інтересів, відмінних від уподобань індивідумів. Ця крайність, так званий ринковий фундаменталізм, на жаль, превалює на пострадянському просторі після того, як було зроблено вибір на користь свободи за будь-яку ціну, ігноруючи при цьому принципи рівності та соціальної справедливості.

У рамках запропонованої концепції її автори обґрунтували методологічну новацію, в основу якої покладено відмову від традиційної абсолютизації індивідуалістичної норми та перехід до принципу взаємного доповнення індивідуальної і соціальної користі, що припускає існування суспільних інтересів поряд із приватними. До сукупності ринкових агентів додається держава, головним завданням якої є реалізація суспільних інтересів. Таке розширення стандартної ринкової моделі дає змогу під іншим кутом зору подивитися на державу, яка перебуває не за межами ринку, а органічно в нього вбудована. В результаті принципово змінюється трактування державної активності в господарському житті суспільства. Замість завжди небажаного для радикал-лібералів «втручання держави» приходять її рівноправна участь у сучасній економіці.

Ця фундаментальна теоретична концепція має щонайменше два важливі практичні

застосування. По-перше, йдеться про зовсім інше розуміння економічного зростання, яке ґрунтується не просто на торгівлі природними ресурсами, а на систематичних інвестиціях у людський капітал, що створює фундамент інноваційної економіки, заснованої на знаннях. По-друге, ключовим моментом концепції є теоретичне обґрунтування необхідності врахування суспільних інтересів в економічній політиці сучасної держави.

Принципово змінивши поширене трактування державної активності, авторам концепції вдалося модернізувати уявлення про змішану економіку та запропонувати спеціальну теорію опікуваних благ. У цьому зв'язку важливою є їхня інтерпретація стосовно фінансування бюджетної сфери, яке відповідно до концепції є обміном ресурсів, що належать суспільству, на соціальну корисність опікуваних благ. Наведене теоретичне положення слугує обґрунтуванням «законності» державного фінансування організацій культури, науки, освіти та охорони здоров'я: замість часто демонізованого «бюджетного тягаря» йдеться про соціально доцільні видатки на реалізацію нормативних суспільних інтересів.

В обговоренні доповіді взяли участь академік НАН України Б.Є. Патон, ректор Одеського національного економічного університету член-кореспондент НАН України М.І. Зверяков, завідувач кафедри політичної економіки Національної металургійної академії України доктор економічних наук, професор В.М. Тарасевич, академіки НАН України В.М. Геєць і Я.С. Яцків.

Так, академік В.М. Геєць звернув увагу присутніх на те, наскільки важливим є пошук нової економічної доктрини в контексті сучасних історичних подій в Україні. Він навів узагальнені результати соціологічних спостережень про те, чого хочуть українці і як вони бачать роль держави в економічній і суспільній модернізації країни. За останнє десятиліття залишається високою кількість тих, хто схвалює поєднання ринкових методів та державного управління (понад 42% у 2012 р.), і зросла чисельність прибічників по-

вернення до планової економіки (33,4%). Більш за все наших громадян лякають негативні зміни в основних макроекономічних показниках сучасного суспільства з ринковою економікою: безробіття (80%), зростання цін (81%), невиплати зарплат і пенсій (66%). Переважна більшість українців вважають, що нині держава погано виконує свої функції щодо забезпечення порядку в суспільстві (73%), дотримання чинного законодавства (72%). Зростає і негативне ставлення до приватизації – нині майже 56% населення проти приватизації землі, тоді як 10 років тому таких було 27%. Українському суспільству притаманний високий ступінь очікування від держави соціальних гарантій для економічно активного населення (майже 78%). На думку українців, держава має також забезпечувати рівні права й можливості для всіх громадян, рівність усіх перед законом (74%), доступність якісної вищої освіти (77%), медичної допомоги (72%), вживати заходів щодо зменшення відмінностей у рівнях життя різних верств населення (88%). За даними 2009 р., 41% наших громадян вважали, що держава має більшою мірою забирати доходи у багатих і віддавати бідним (проти – 31%), а також, що в Україні не вистачає «сильної руки» – 59% (не вистачає демократії – 26%).

Отже, протягом уже тривалого часу населення України хоче бачити значну присутність держави у регулюванні всіх найважливіших сфер суспільного життя країни і пов'язує з цим національне економічне зростання.

Крім того, сьогодні в Україні спостерігається деіндустріалізація праці й повернення до аграрних видів діяльності. Так, відношення валової доданої вартості в промисловості до ВВП за період 2006–2011 р. знизилося з 27,7% до 21,8%, що на тлі зростання цього показника для сільського господарства з 8,7% до 9,5% дає підстави для занепокоєння, оскільки така тенденція не може не гальмувати постіндустріальну модернізацію.

Загалом процес постіндустріальної модернізації розпадається на два дуже важливі складники. Перший – це генерування і накопичення нових знань, яке забезпечується

насамперед витратами на наукові дослідження. Сьогодні в Україні цей показник становить усього 0,74% ВВП проти 3,5% ВВП у розвинених країнах світу, тобто ми відстаємо в 5 разів. За період з 2006 по 2012 р. майже на 10% зменшилася кількість учених та інженерів, зайнятих у сфері науки, в розрахунку на 10 тис. населення, а кількість заявок на патенти в розрахунку на 1 млн чол. впала на 24%.

Другий складник постіндустріальної модернізації пов'язаний не з накопиченням нового знання, а з його трансформацією. Показники вітчизняної вторинної модернізації, що характеризують продаж знань, дещо кращі: зростає питома вага молоді, яка здобуває вищу освіту, збільшується тривалість життя, спостерігається зростання міського населення, кількості користувачів Інтернету тощо. Проте модель вторинної постіндустріальної модернізації не генерує знання національного походження, вона лише запозичує їх. Така модель вичерпується впродовж 10–15 років, як це сталося у більшості східноєвропейських країн.

Як держава ми стоїмо на роздоріжжі. З одного боку, освічений державний авторитаризм дає змогу задовольнити нинішні суспільні запити, і ця модель суспільного устрою зараз розвивається в кількох провідних країнах світу. Наприклад, із 500 найбільших транснаціональних корпорацій, присутніх на ринку Китаю, 70 компаній є китайськими, з них 66 — з державною участю. З другого боку, постає надзвичайно складна проблема вибудовування держави, здатної впоратися з покладеними на неї завданнями. Як свідчать результати досліджень, якщо держава з цим не справляється, країна скочується на узбіччя прогресу і тривалий час звідти не вибирається.

У підсумку Президія НАН України зазначила, що відсутність на сьогодні чітко визначених стратегій соціально-економічного розвитку як України, так і Росії, шляхів і напрямів реформування економіки та системи державного управління, які враховували б інтереси суспільства, потребує концентрації зусиль учених-економістів РАН і НАН Украї-

ни на формуванні, відпрацюванні та адаптуванні системи нових теоретичних поглядів щодо співфункціонування суспільства і держави до сучасних умов розвитку цих країн.

* * *

Крім того, Президія НАН України ухвалила низку організаційних і кадрових рішень.

Затверджено:

- академіка НАН України **Смоля Валерія Андрійовича** на посаді директора Інституту історії України НАН України;

- доктора історичних наук **Кудряченка Андрія Івановича** на посаді директора ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»;

- кандидата юридичних наук **Бошицького Юрія Ладиславовича** на посаді ректора Київського університету права НАН України;

- кандидата технічних наук **Шульженка Сергія Валентиновича** на посаді завідувача відділу прогнозування розвитку атомної і відновлюваної енергетики Інституту загальної енергетики НАН України;

- доктора історичних наук **Стрішенець Надію Володимирівну** на посаді завідувача відділу наукової організації бібліотечно-інформаційних процесів Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- завідувача відділу Інституту проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України члена-кореспондента НАН України **Курдюмова Олександра Вячеславовича** за багатолітню плідну наукову і науково-організаційну працю, вагомі здобутки у професійній діяльності та підготовку висококваліфікованих наукових кадрів — спеціалістів у галузі фізики твердого тіла та матеріалознавства.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- провідного наукового співробітника Інституту космічних досліджень НАН України та ДКА України доктора технічних наук **Самойленко Людмилу Іванівну** за багаторічну плідну наукову працю, високий професіоналізм та особистий внесок у розвиток космічних досліджень в Україні;

- завідувача відділу Інституту загальної енергетики НАН України доктора технічних наук **Шрайбера Олександра Авраамовича** за багатолітню плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю та вагомі професійні і творчі здобутки.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- головного інженера Інституту фізики НАН України **Будника Петра Івановича** за

багатолітню сумлінну працю, вагомі професійні здобутки та особистий внесок у забезпечення розвитку наукових досліджень в Інституті;

- старшого наукового співробітника ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» кандидата філософських наук **Метельову Тетяну Олександрівну** за багатолітню сумлінну працю та особисті творчі здобутки в галузі наукового дослідження актуальних проблем вітчизняної соціогуманітаристики.